

DEĞİŞİM PROGRAMLARI: TÜRK DÜNYASINDAN GELEN ÖĞRENCİLER, KİMLİK, KÜLTÜR VE HAFIZA İNŞASI

Hülya ÜRÜNDÜ*

Özet: Bu çalışma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'nde 2023–2024 eğitim-öğretim yılı boyunca Erasmus, Orhun ve Akademik İş Birliği programları kapsamında öğrenim gören, ağırlıklı olarak Türk Dünyasından gelen 25 uluslararası öğrencinin Türkiye'deki toplumsal hafıza ve kimlik algısıyla kurdukları etkileşimi incelemektedir. Gelen öğrenciler ekseninde yürütülen bu çalışmada öğrencilerin hem kendi kültürel kimliklerini yeniden değerlendirme hem de Türkiye'nin toplumsal hafızasıyla etkileşim kurma fırsatı elde ettiği gözlemlenmiştir. Ortak tarih ve kültür bağlarına sahip değişim öğrencilerinin Türkiye'deki toplumsal hafızayla kurdukları bu ilişki, Jan Assmann'ın iletişimsel bellek kuramı çerçevesinde ele alınarak Türkiye'deki toplumsal hafızanın yalnızca alıcısı mı, yoksa aktif bir şekillendiricisi mi oldukları sorunsalı ele alınmıştır. Çalışma, yapılandırılmamış katılımcı gözlem yöntemiyle yürütülmüş olup öğrencilerin oryantasyon süreci, sosyal etkinliklere katılımı ve akademik ortamlardaki etkileşimleri dikkate alınarak tematik analizle değerlendirilmiştir. Kuramsal çerçevede Jan Assmann'ın iletişimsel bellek yaklaşımı temel alınmış, katılımcıların bireysel ve kolektif hafıza arasında kurdukları çok katmanlı ilişkiler analiz edilmiştir. Bulgular, öğrencilerin Türkiye'nin toplumsal belleğini yalnızca pasif biçimde deneyimlemediklerini; tersine, kültürel etkileşim yoluyla belleği dönüştüren aktif öznelerle dönüştüklerini göstermektedir. Kendi kültürel kimliklerini yeniden anlamlandırma sürecine giren öğrenciler, ortak tarihsel ve kültürel bağlar zemininde Türkiye toplumuyla karşılıklı bir bellek inşası gerçekleştirmektedir. Değişim programlarının kültürlerarası etkileşim, çoklu kimlik oluşumu ve ortak hafıza üretimindeki dönüştürücü rolünü tartışmaya açmak çalışmanın asıl amacıdır.

Anahtar kelimeler: İletişimsel Bellek, Toplumsal Hafıza, Kültürel Etkileşim, Kimlik İnşası, Öğrenci Değişim Programları

Exchange Programs: Students from the Turkic World, Identity, Culture, and Memory Construction

Abstract: This study investigates the interaction between social memory and identity perceptions in Türkiye among 25 international students—primarily from the Turkic World—who studied at Niğde Ömer Halisdemir University during the 2023–2024 academic year through Erasmus, Orhun, and Academic Cooperation programs. The research reveals that these students had the opportunity to both re-evaluate their own cultural identities and engage with Türkiye's social memory. Framed by Jan Assmann's theory of communicative memory, the study examines whether these students act solely as passive recipients of Turkish social memory or as active agents shaping it. Conducted through unstructured participant observation, the study analyzes students' orientation processes, participation in social activities, and academic interactions using thematic analysis. Findings show that students construct multilayered relationships between individual and collective memory, actively transforming and contributing to Türkiye's memory landscape through cultural interaction. As they reinterpret their own identities, they also co-construct memory with Turkish society, grounded in shared historical and cultural ties. The study aims to explore the transformative role of academic exchange programs in fostering intercultural dialogue, multiple identity formations, and the creation of shared memory, offering insights into how transnational mobility shapes both personal and collective narratives within a common cultural framework.

Key Words: Communicative Memory, Collective Memory, Cultural Interaction, Identity Construction, Student Exchange Programs

Giriş

Öğrenci değişim programları, uluslararasılaşmanın en görünür yansımalarından biri olarak, yalnızca akademik hareketliliği değil, aynı zamanda kültürlerarası etkileşimi, toplumsal bellek paylaşımını ve kimlik inşasını da teşvik eden çok katmanlı yapılar sunmaktadır. Erasmus+, Orhun ve Akademik İş Birliği gibi programlar, farklı toplumsal ve kültürel geçmişlere sahip bireylerin aynı mekânsal ve sosyal ortamda bir araya gelmesini mümkün kılarken, öğrencilerin yalnızca ev sahibi ülkenin kültürel kodlarına maruz

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Erasmus Kurum Koord. / Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Programı.

kalmalarını değil, bu kodlarla aktif bir etkileşim içerisine girmelerini de sağlamaktadır. Bu süreçte öğrenciler, geldikleri ülkenin toplumsal hafızasıyla yüzleşmekte, kendi kimliklerini yeniden değerlendirmekte ve kolektif bellekle kurdukları ilişki üzerinden kimlik inşa süreçlerine katkı sunmaktadır.

Bu çalışma, öğrenci değişim programlarının kültürel bellek ve kimlik inşasındaki dönüştürücü etkisini Jan Assmann'ın iletişimsel bellek kuramı çerçevesinde ele almaktadır. Assmann (2022), iletişimsel belleği, bireylerin günlük yaşamlarında ve sosyal ilişkilerinde biçimlenen, kuşaktan kuşağa aktarılan ancak sürekli yeniden inşa edilen bir bellek biçimi olarak tanımlar. Bu belleğin doğası, bireylerin kendi geçmişlerini başkalarıyla kurdukları ilişkiler aracılığıyla yeniden yapılandırmalarıdır. Assmann'a göre, iletişimsel bellek “kişisel deneyimlerin ve toplumsal anlatıların iç içe geçtiği, zamana ve mekâna duyarlı, dinamik bir hafıza formudur” (Assmann, 2022, s. 26–27). Bu bakış açısı, özellikle göç, diaspora, ulus-aşırı kimlikler ve geçici hareketlilikler bağlamında bireylerin kolektif hafızayla nasıl ilişki kurduğunu anlamada oldukça işlevseldir.

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, her yıl yaklaşık 150–200 uluslararası öğrenciyi Erasmus+, Orhun ve Akademik İş Birliği programları kapsamında ağırlamakta olup, bu öğrencilerin yaklaşık %50'si Türk Devletleri ve Akraba Topluluklarından gelmektedir. Üniversitenin Türk Dünyası ile akademik ve kültürel bağları güçlendirme stratejisi doğrultusunda, bu öğrenciler Türkiye’de yalnızca eğitim almamakta; aynı zamanda ev sahibi toplumun toplumsal belleğiyle doğrudan temas kurarak kimliklerini yeniden yapılandırmaktadır.

Çalışmada kullanılan yöntemsel yaklaşım, bildirinin temel hedefi olan “derinlemesine analiz” ilkesine uygun olarak tasarlanmıştır. Bu doğrultuda, analiz yapılacak grubun sınırları bilinçli bir biçimde daraltılmış; çok sayıda öğrencinin genel eğilimlerine odaklanmak yerine, belirli bir örneklem üzerinden yoğun gözlem ve çözümleme yapılması tercih edilmiştir. Bu yaklaşım, araştırmanın hem analitik derinliğini artırmakta hem de kavramsal çerçevenin (Assmann'ın iletişimsel bellek kuramı) sahaya doğrudan uygulanmasını kolaylaştırmaktadır.

Araştırma, 2023–2024 akademik yılında, yalnızca Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi’nde yürütülmüş ve bu üniversiteye gelen değişim öğrencileriyle sınırlandırılmıştır. Bu tercih, üniversitenin özellikle Türk Devletleri ve Akraba Toplulukları ile sürdürdüğü güçlü iş birlikleri ve çok kültürlü öğrenci profili nedeniyle yapılmıştır. Araştırmanın örneklemine, Kırgızistan, Kazakistan, Azerbaycan, Kosova ve Bosna-Hersek’ten gelen toplam 25 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş olup, katılımcıların 15’i kadın, 10’u erkektir. Bu öğrencilerin %60’ı Türk Dünyası ülkelerinden, %40’ı ise Balkan ülkelerindendir. Bu dağılım, tarihsel bağlamda Türkiye ile kültürel ve toplumsal temas kurma potansiyeli yüksek olan coğrafyaları temsilen tercih edilmiştir. Sınırlı ve homojen olmayan bu örneklem grubunun seçilmesi, çalışmanın “derinlemesine analiz” hedefine doğrudan hizmet etmektedir. Öğrencilerin Türkiye’deki gündelik yaşam pratikleri, akademik etkileşimleri, sosyal ilişkileri ve oryantasyon süreçleri, yapılandırılmamış katılımcı gözlem yöntemiyle takip edilmiştir. Gözlemlerden elde edilen alan notları, Jan Assmann'ın iletişimsel bellek kuramı çerçevesinde tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiş; böylece katılımcıların hem bireysel bellek dönüşümleri hem de ev sahibi toplumun kültürel belleğine katkıları bütüncül bir şekilde incelenmiştir.

Çalışma bulguları, Türkiye’ye gelen değişim öğrencilerinin ev sahibi toplumun toplumsal hafızasına yalnızca uyum sağlayan pasif alıcılar olmadıklarını, aksine geçmişlerini ve kimliklerini ev sahibi toplumun kültürel kodlarıyla yeniden yorumlayarak toplumsal belleği dönüştüren aktif aktörlere dönüştüklerini göstermektedir. Geldikleri coğrafyanın tarihsel deneyimlerini ve kültürel kodlarını beraberlerinde taşıyan bu bireyler, ev sahibi toplumla kurdukları çok katmanlı etkileşim sayesinde yalnızca bireysel kimliklerini yeniden inşa etmekle kalmamakta; aynı zamanda yeni bir kolektif hafızanın oluşumuna da katkı

sunmaktadır. Bu durum, toplumsal hafızanın yalnızca geçmişin pasif bir aktarımı değil, kültürlerarası etkileşim yoluyla sürekli yeniden biçimlenen dinamik bir yapı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, değişim öğrencilerinin kültürel temas süreçleri, çok kimlikli aidiyetin yeniden tanımlanmasına ve daha kapsayıcı bir toplumsal bellek üretimine zemin hazırlamaktadır. Anderson'ın (1993) belirttiği gibi, “kulaklarınız ve gözleriniz yeterince açıksa, normalde göremediklerinizi veya işitemediklerinizi de fark edersiniz. Başka bir deyişle, olmayanların ve olanların farkına varmaya başlarsınız, tıpkı yazılmayanların ve yazılanların farkına vardığınız gibi.” Bu ifade, toplumsal belleğin sadece mevcut anlatıların değil, aynı zamanda eksiklerin ve dışlanmış deneyimlerin de fark edilmesiyle şekillendiğini ortaya koyar. Değişim öğrencilerinin bu farkındalıkla kurdukları ilişkiler, hem kendi belleklerini yeniden yapılandırmalarına hem de ev sahibi toplumun kültürel belleğinde yeni anlam katmanları oluşmasına olanak tanımaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, sınırlandırılmış ve niteliksel olarak derinleştirilmiş bir örneklem üzerinden, öğrenci değişim programlarının kültürel etkileşim, toplumsal hafıza paylaşımı ve çok kimlikli aidiyet üretimi süreçlerindeki dönüştürücü potansiyelini gözlem temelli veriler ve kuramsal çerçeveye birlikte değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Öğrencilerin hareketlilik döneminde ki gözlem sürecinde farklı ülkelerden öğrencilerle çok sayıda anlamlı etkileşim kaydedilmiş olsa da, bu çalışmada temsil gücü yüksek örneklerle sınırlı bir analiz sunulmaya çalışılacaktır.

1. Jan Assmann ve İletişimsel Bellek, Toplumsal Hafıza ve Kimlik:

Geçmiş, yalnızca bireylerin zihninde yer etmez, aynı zamanda toplumların kültürel yapılarında, ritüellerinde ve sosyal ilişkilerinde de derin izler bırakır. İnsanlar, yalnızca kişisel deneyimlerinden ibaret bir bellek değil, aynı zamanda içinde bulundukları toplumsal bağlamın ve kültürün etkisiyle şekillenen bir hafıza sistemine sahiptirler. Bu bağlamda, toplumsal hafıza, sadece bireylerin anılarını değil, toplumların paylaştığı geçmişe dair ortak hatırlamalarını, sembollerini ve kültürel değerlerini de içeren dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkar. Bir toplumun geçmişine dair paylaşılan hatıraların ve kültürel normların toplumun kimlik inşasında ne denli kritik bir rol oynadığını ise *Kollektif bellek*, gösterir. Bu süreçte, bireylerin kimlikleri, toplumsal hafızanın kolektif üretim süreçleriyle şekillenir.

Jan Assmann, çağdaş bir Alman tarihçi, arkeolog ve kültürel bellek teorisi üzerine önemli çalışmalar yapmış bir teorisyendir. Özellikle toplumsal bellek, kültürel hafıza ve kimlik inşası üzerine yaptığı katkılarla tanınır. Assmann, kültürel belleği, bir toplumun geçmişini, değerlerini, normlarını ve sembollerini kuşaklar arası aktaran ve toplumsal kimliklerin oluşumunda belirleyici bir rol oynayan dinamik bir süreç olarak tanımlar. Kültürel bellek, yalnızca bireysel hatıraların ötesinde, toplumların ortak geçmişini ve kültürel değerlerini anlamlı bir şekilde aktaran ve şekillendiren bir mekanizma olarak görülmektedir. Assmann'a göre toplumsal bellek, kültürel pratikler, metinler, ritüeller ve semboller gibi unsurlar aracılığıyla kuşaklar arasında aktarılır ve bu süreç, toplumsal kimliklerin nasıl inşa edildiğini derinlemesine anlamamıza olanak tanır (Assmann, 2022: 26). Jan Assmann'ın çalışmaları, bireysel anıların toplumsal gruplar aracılığıyla nasıl biçimlendiğini ve kültürel hafızanın toplumların kimliklerini inşa etmedeki rolünü derinlemesine anlamamıza olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, Assmann'ın teorileri, toplumsal hafıza, kimlik ve kültürel etkileşim alanlarında önemli bir teorik altyapı sunar. O'na göre toplumsal hafıza iki ana kategoride ele alınır: *iletişimsel bellek* ve *kültürel bellek*. İletişimsel bellek, bireylerin günlük etkileşimleri ve yüz yüze ilişkileri yoluyla aktardığı, genellikle geçici ve sözlü olarak paylaşılan bilgileri kapsarken; kültürel bellek, metinler, anıtlar, ritüeller ve semboller gibi kalıcı ve kurumsal araçlarla aktarılan, daha uzun süreli ve toplumsal belleği şekillendiren unsurları içerir. Assmann'a göre iletişimsel bellek, bireylerin doğrudan etkileşim ve yüz yüze ilişkiler yoluyla aktardıkları ve yaklaşık üç kuşak boyunca canlı kalan, toplumsal normlar ve kimliklerin inşasında belirleyici rol oynayan bir bellek biçimidir (Assmann, 2022: 38-47).

Öğrenci değişim programları, farklı toplumsal ve kültürel hafızalara sahip bireylerin etkileşime geçtiği, karşılıklı bellek aktarımının mümkün olduğu önemli sosyal alanlar sunmaktadır. Türkiye’de Erasmus+, Orhun ve Akademik İşbirliği gibi programlar aracılığıyla gelen, özellikle Türk Dünyası’ndan öğrenciler, ev sahibi toplumun tarihsel ve kültürel belleğiyle doğrudan temas kurarak yalnızca bireysel deneyimler kazanmakla kalmaz; aynı zamanda kimliklerini yeniden yapılandırır ve Türkiye’nin toplumsal hafızasına katkıda bulunur.

Küreselleşmenin hızlanması, toplumsal hafıza ve kimlik inşa süreçlerini yalnızca dönüştürmekle kalmayıp, zaman zaman çatışmalı hâle de getirebilmektedir. Bu bağlamda Arjun Appadurai (1996: 27-65), ethnoscapes ve ideoscapes kavramları üzerinden küresel hareketlilik ve fikir alışverişinin toplumsal bellek üzerindeki etkilerini değerlendirirken, küreselleşmenin yerel kimlikler üzerinde baskı kurduğunu ve yeni hafıza biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açtığını vurgular. Benzer şekilde, Karakuş ve Şimşek’in (2020: 45-68) Türkiye’deki Erasmus öğrencileri üzerine yürüttüğü çalışma, yerel topluluklarla kurulan ilişkiler sonucunda öğrencilerin melez kimlikler geliştirdiğini ve kültürel aidiyetlerini yeniden tanımladıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle gençler bağlamında, küreselleşmenin etkileri Erikson’un kimlik oluşumu kuramı (1968: 50-100) çerçevesinde değerlendirildiğinde, batılı olmayan toplumlarda gençlerin kimliklerini istikrarlı biçimde inşa etmelerini zorlaştırdığı ve yerel aidiyetlerin zayıflamasına yol açtığı görülmektedir. Bununla birlikte, dijitalleşmenin sağladığı etkileşim olanakları, bireylerin küresel topluluklarla bağ kurarak kişisel ve toplumsal hafızalarını daha geniş bir düzeyde inşa etmelerine fırsat tanımaktadır. Anna Reading (2016: 23-58), dijital medyanın hem bireysel hem de toplumsal bellekleri nasıl biçimlendirdiğini ve sakladığını irdelediği çalışmasında, Assmann’ın iletişimsel bellek kuramının, küreselleşme ve dijitalleşme bağlamında toplumsal hafıza ve kimlik inşasını anlamak için güçlü bir kuramsal temel sunduğunu ortaya koyar. Gerçekten de, Assmann’a (2022: 65-68) göre, bireysel anılar, yalnızca toplumsal gruplar ve kültürel bağlamlar içinde anlam kazanır. Belleğin aktarımında mekân ve törensellik temel unsurlar arasında yer alır; bireyler için anlam yüklü olan mekânlar, toplumsal hafızanın simgesel ve törensel biçimlerle güçlendirilmesine hizmet eder (Assmann, 2022: 67). Ayrıca, iletişimsel bellek gündelik yaşam içinde sürdürülen ve sözlü ya da geçici iletişimsel araçlarla biçimlenen bir yapıdır. Bu noktada, Türkiye gibi tarihsel ve kültürel bağları güçlü bir ülkeye gelen Türk Dünyası öğrencileri için, üniversite kampüsleri ve kent mekânları, kişisel ve toplumsal hafıza oluşumu açısından zengin fırsatlar sunar. Öğrenciler, gündelik yaşam pratikleri içinde hem kendi hafızalarını zenginleştiren yeni deneyimler edinir, hem de Türkiye’nin toplumsal belleğine yeni anlatılar ekler. Öte yandan, üniversiteler gibi kurumsallaşmış yapılar, yalnızca eğitimin gerçekleştiği mekânlar olmanın ötesinde, kültürel bellek aktarımını hızlandıran sosyal alanlar olarak da işlev görür. Dolayısıyla, öğrenci değişim programları, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde hafıza ve kimlik inşasını besleyen, kültürel etkileşim ve paylaşımı mümkün kılan önemli sosyal zeminler olarak değerlendirilebilir. Bu süreç, küreselleşme ve dijitalleşme ile ivme kazanan kimlik ve bellek dönüşümlerini anlamak için önemli bir çalışma alanı sunmaktadır.

Toplumsal hafıza kavramını geliştiren ilk teorisyenlerden biri olarak bilinen Fransız sosyolog Maurice Halbwachs, bireysel hafızanın toplumsal bağlamda nasıl şekillendiği üzerine yoğunlaşmış ve bireysel belleğin toplumsal bağlamdan bağımsız düşünülemeyeceğini savunmuştur. O’na göre bireyler deneyimlerini, yalnızca içinde bulundukları gruplar ve toplumsal yapılar aracılığıyla anlamlandırabilirler (Halbwachs, 1992: 27-43). Değişim programları kapsamında gelen öğrencilerde biriktirdikleri anılar sayesinde bireysel hafızalarında kalan anıları vasıtası ile belleklerini toplumsal belleğe hizmet ederken bulurlar. Yaşamış oldukları deneyimlerin akranlarına aktarılması buna güzel bir örnek teşkil eder ve akranların hafızalarında gidip görmeselerde bir Türkiye algısı oluşur. Bireysel anıların

toplumsal etkileşimler yoluyla biçimlendiğini ve aktarıldığını ifade eden bir yaklaşımı benimsemeyen Assmann burada Halbwachs ile aynı fikirde birleşir ve iletişimsel olan bireysel aktarımların toplumsal hafıza ve kolektif bellek oluşumundaki yerine vurgu yapar (Assmann, 2022: 55). Kolektif bellek, toplumsal grupların geçmişe ilişkin paylaşılan hatıralarını ve bu hatıraların toplumsal bağlamda nasıl anlamlandırıldığını ifade eder. Bu süreç, bireylerin kimliklerini inşa etmelerinde merkezi bir rol oynar. Türk Dünyası değişim programları, öğrencilerin tarihsel ve kültürel bağlarını yeniden anlamlandırmalarını sağlarken, bu paylaşılan hafızayı iletişimsel aktarımlar yoluyla yeniden yapılandırmalarına imkan tanır. Jan Assmann'ın iletişimsel bellek teorisi, toplumsal hafızanın yalnızca bireysel anılardan ibaret olmadığını, aksine bu anıların bireylerin sosyal etkileşimleri ve günlük yaşamları yoluyla kolektif bir yapıya dönüşerek toplumsal normlar ve kimlikler üzerinde belirleyici bir etki yarattığını savunur. Bu bağlamda, öğrenci değişim programları, farklı toplumsal hafızalara sahip bireylerin Türkiye'deki toplumsal belleğe katılımını sağlayarak, kültürel etkileşimi ve toplumsal kimliklerin yeniden şekillenmesini mümkün kılar. Küreselleşme ve dijitalleşme gibi dinamikler, yerel ve küresel kültürlerin iç içe geçtiği bir ortamda, bireylerin çok boyutlu kimlikler inşa etmelerini destekler. Sonuç olarak, öğrenci değişim programları, toplumsal hafıza ve kimlik inşasında önemli dönüşümler yaratırken, Assmann'ın iletişimsel bellek kuramı çerçevesinde toplumsal kimliklerin yeniden şekillenmesine katkı sağlar.

2. Toplumsal Hafıza ve Kimlik İnşasında Türk Dünyası Öğrencilerinin Rolü: Kültürel Etkileşim ve Bellek Süreçleri

Toplumsal hafıza, bir toplumun geçmişi nasıl hatırladığı, bu hatıraları nasıl anlamlandırdığı ve kimlik inşasında nasıl kullandığıyla ilişkili, dinamik ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Sadece kimlik inşası değil, aynı zamanda toplumsal birliktelik, entegrasyon ve ortak değerlerin oluşturulması süreçlerinde de belirleyici bir rol üstlenir. Türkiye'nin toplumsal belleği, Osmanlı mirası, Cumhuriyet dönemi değerleri, modernleşme, laiklik ve Batılılaşma gibi tarihsel dinamikler etrafında şekillenmiş ve zamanla sosyal, kültürel ve politik gelişmelere bağlı olarak dönüşmüştür (Berger, 2001: 285-302).

Türkiye'de eğitim alan Türk Dünyası'ndan gelen öğrenciler, Sovyetler Birliği'nin mirası, bağımsızlık mücadeleleri ve özgün kültürel hafızalar temelinde biçimlenen karmaşık kimliklerle Türkiye'nin çok katmanlı toplumsal yapısına dahil olmaktadır. Karşılaştıkları toplumsal ortam, farklı tarihsel katmanların birikimiyle oluşmuş köklü bir hafızaya sahiptir. Bu durum, farklı tarihsel ve kültürel deneyimlere dayalı toplumsal hafızaların ve kimlik anlatılarının kesiştiği, etkileşimli bir alanın doğmasına yol açmaktadır. Söz konusu öğrenciler, Türkiye'deki eğitim süreçleri boyunca yalnızca bireysel kazanımlar elde etmekle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda Türkiye'nin toplumsal belleğine yeni anlatılar ve anlamlar kazandırarak bu belleğin çoğulcu ve esnek biçimde yeniden inşasına katkı sunmaktadır. Özellikle, Türk ve Akraba Topluluklardan gelen öğrencilerin kendi ülkelerindeki tarihsel olaylara, örneğin; bağımsızlık mücadelelerine, sömürge sonrası kimlik tartışmalarına veya kültürel miraslarına ilişkin aktarımları, çeşitli akademik söyleşilerde ve gündelik sohbetlerde dikkat çekici biçimde gündeme gelmiştir. Bu aktarımlar, yerli öğrencilerle kurulan karşılıklı diyaloglar aracılığıyla, Türkiye'deki toplumsal hafızaya alternatif ve tamamlayıcı bakış açıları sunarak ortak tarih anlatılarının yeniden değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır.

Gözlem notlarında kaydedilen dikkat çekici örneklerden biri, 18 Mart Çanakkale Zaferi törenlerinden sonra Azerbaycanlı bir kadın öğrenci ile yaşanmıştır. Öğrenci, Çanakkale'deki şehitlik temasını ailesinden ve toplumundan dinlediği Hocalı anlatılarıyla ilişkilendirerek şöyle demiştir: *“Ben Hocalı'yı yaşamadım, ama annemin gözlerindeki acıdan tanıdım, o bana anlattı. O acıyı burada, bu topraklarda da hissettim anlatılanlardan ve dinlediklerimden. Biz iki ayrı millet değil, aynı kaderin çocuklarıyız bu yüzden iki devlet tek millet diyorlarmış şimdi anladım.”* Bu ifade, bireysel hafızanın aile içi aktarım yoluyla

toplumsal belleğe nasıl bağlandığını ve iletişimsel hafızanın kuşaklar arasında nasıl taşındığını ortaya koymaktadır.

Assmann'ın (2022, s.26-27) iletişimsel bellek kuramı, belleğin yalnızca doğrudan tanıklıkla değil, gündelik yaşamda kurulan iletişimsel ağlar yoluyla canlı tutulduğunu savunur. Öğrencinin aktardığı anlatı, doğrudan bir tanıklık içermese de, geçmişin bugünde yeniden anlamlandırılmasına katkıda bulunmakta; hem bireysel hem de kolektif belleğin yeniden inşasında aktif bir rol üstlenmektedir. Bu durum, kültürel hafızanın sınırları aşarak farklı toplumlar arasında nasıl ortak bir duygu zeminine dönüşebileceğini göstermektedir.

Benzer şekilde, Kazakistan'dan gelen bir erkek öğrenci, oryantasyon sohbetleri sırasında Sovyetler Birliği döneminde ailesinin maruz kaldığı kimlik baskılarına dair aktarımları Türk öğrencilerle paylaştığında, bu paylaşım karşılıklı bir empati ortamı yaratmıştır. Özellikle geçmişte Türkiye'de farklı kimlik gruplarının yaşadığı deneyimleri bilen veya bu konuda duyarlılığı olan öğrenciler nezdinde, tarihsel kimlik baskılarına dair farkındalık artmıştır. Bu durum, Assmann'ın iletişimsel bellek kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bireylerin doğrudan deneyimlemedikleri ancak başkalarının anlatıları yoluyla ortaklaşabildikleri bir hafıza alanının oluşabileceğini göstermektedir. Böylece, farklı tarihsel bağlamlarda şekillenmiş kimlik mücadelesi deneyimleri, sınırları aşan bir kolektif hafıza oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu durum, Assmann'ın, *"toplumsal hafızanın yalnızca bireysel anılardan değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bağlamda paylaşılan anlamlardan oluştuğu"* görüşünü destekler (Assmann, 2022, s. 58). Kazakistanlı öğrencinin anlatıları, sosyal etkileşim yoluyla Türkiye'deki toplumsal hafızaya yeni anlamlar eklemekte ve bu hafızayı dönüştürmektedir.

Bir diğer örnek ise, Türk ve Akraba Devletlerden biri olan Kosova'dan gelen bir kadın öğrencinin sosyal medya üzerinden Türkiye'nin 15 Temmuz anma programlarından görüntüler paylaşarak, bu olayın Türkiye için taşıdığı anlamı anlatan gönderisidir. Bu tür paylaşımlar, sadece bireysel bir kimlik inşası değil, aynı zamanda Türkiye'deki toplumsal hafızanın sosyal medya aracılığıyla yeniden şekillendirilmesi sürecine de katkı sunmaktadır. Kosovalı öğrencinin, kendi kültürel perspektifini ve deneyimlerini paylaşması, hem kendi kültürünü hem de Türkiye'nin toplumsal hafızasını birbirine yakınlaştıran bir etkileşim alanı yaratmaktadır. Assmann (2022, s. 59) iletişimsel bellek üzerine yaptığı açıklamalarda, hafızanın *"sürekli yeniden üretilen ve zamanla değişen bir yapı"* olduğunu belirtmiştir. Bu süreçte öğrencilerin sosyal medya ve günlük yaşam pratikleri, toplumsal hafızayı yeniden şekillendiren dinamik faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

Bunların yanı sıra, yine Türk ve Akraba Devletlerden biri olan Bosna-Hersek'ten gelen bir öğrenci, Türk öğrencilerine sosyal etkinliklerde Türk ve Balkan mutfağı arasındaki benzerlikleri anlatırken, *"bizde de tıpkı sizdeki gibi aşure günü vardır ama anlamı farklıdır"* şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bosna'da Aşure Günü, özellikle savaş sonrası dönemde (1990'lardan itibaren), sadece dini bir gün olmanın ötesine geçerek barış, dayanışma ve çok kültürlülük temalarıyla yeniden anlam kazanmıştır. Aşure' nin içinde birçok farklı malzemenin birlikte kaynatılması ve bir bütün oluşturması, farklı kimliklerin bir arada yaşama idealinin sembolü olarak da görülmektedir. Özellikle Bosna Savaşı'nın ardından, Boşnak kimliğinin yeniden inşasında, dini ritüellerin kültürel hafızayı diri tutan araçlar olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Aşure bu bağlamda, kolektif travmanın ardından iyileşme ve birliktelik mesajı taşıyan bir hafıza pratiğine dönüşmüştür.

Bu tür küçük ama anlamlı paylaşımlar, iki toplum arasında kültürel bir bağ kurmanın ötesine geçerek toplumsal hafızayı yeniden şekillendiren bir etkileşim yaratmaktadır. Bu paylaşım, hem Türk hem de Bosnalı öğrencilerin ortak kültürel mirası ve tarihsel deneyimleri üzerinden, her iki toplumu birleştiren hafıza öğelerinin nasıl gelişebileceğini göstermektedir. Assmann'ın (2022, s. 22-30) görüşüne göre, *"toplumsal bellek, bireylerin hem kendi toplumsal gruplarıyla hem de başka gruplarla kurdukları ilişkiler aracılığıyla şekillenir"*. Bu

tür kültürel paylaşımlar, toplumsal hafızanın yalnızca geçmişin hatırlanması değil, aynı zamanda mevcut toplumlar arasında yeni anlamların üretildiği bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Tüm bu gözlem notlarından da anlaşılacağı üzere, Assmann'ın iletişimsel bellek kuramını doğrular niteliktedir. Öğrenciler, geldikleri toplulukların tarihsel ve kültürel anlatılarını Türkiye'deki toplumsal hafızayla karşılaştırarak, bu hafızayı dönüştürür ve yeniden şekillendirirler. Assmann'ın, toplumsal hafızanın yalnızca bireysel anılarla sınırlı olmadığını ve "sosyal ilişkiler yoluyla sürekli yeniden üretilen dinamik bir yapı" olduğunu vurguladığı yaklaşımı, bu süreçlerde açıkça görülmektedir (Assmann, 2022, s. 58-59). Öğrenci değişim programları, bu dinamik etkileşimlerle kolektif hafızanın zenginleşmesine ve farklı kültürlerin ortak hafıza alanlarında birleşmesine olanak sağlar.

Kimlik ve hafıza müzakeresi yalnızca ev sahibi toplumla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda, Türk Dünyası'ndan gelen öğrencilerin kendi kimliklerini ve kültürel hafızalarını yeniden gözden geçirmelerine de neden olmaktadır. Türkiye'nin tarihsel anlatıları ve kültürel normlarıyla karşılaşan öğrenciler, kişisel ve kolektif hafızalarını yeniden tanımlama fırsatı bulmaktadır. Böylelikle, eğitim süreci akademik kazanımların ötesine geçerek, kişisel ve toplumsal hafızaların karşılıklı yeniden inşa edildiği bir sosyal deneyim niteliği taşımaktadır. Jan Assmann'ın iletişimsel bellek kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu süreç bireysel ve toplumsal düzeyde kimlik ve hafıza müzakereleri olarak kavramsallaştırılabilir. Assmann'a (2022: 47) göre iletişimsel bellek, gündelik ilişkiler, anlatılar ve ortak deneyimler yoluyla canlı tutulan, sürekli yeniden üretilen ve toplumsal grupların kimliğini besleyen bir bellek biçimidir. Bu doğrultuda, Türk Dünyası öğrencileri ile Türkiye toplumu arasında kurulan etkileşim, yalnızca bilgi ve kültürel değer aktarımını değil, aynı zamanda karşılıklı kimlik ve toplumsal hafıza üretimini de kapsar.

Öğrenci değişim programları, böylece Türkiye'nin çok katmanlı toplumsal belleğini yeni katkılarla zenginleştirirken, Türk Dünyası'ndan gelen bireylerin de kendi kimliklerini farklı toplumsal bağlamlarda yeniden kurgulamalarına imkân sağlar. Toplumsal hafızalar arasında ortaya çıkan etkileşim, bireysel deneyimlerin ötesine geçerek, ortak tarih, kültür ve kimliğin yeniden inşasına katkıda bulunur. Kimlikler arası diyalogu ve çok kültürlü toplumsal bilinci destekleyen bu süreç, karşılıklı anlayış ve dayanışmanın gelişmesine olanak tanır. Öte yandan, kimlik olgusu sabit ve değişmez değil, güç, kültür ve temsil ilişkileri içinde sürekli müzakere edilen ve yeniden kurulan dinamik bir yapı olarak ele alınmalıdır (Bhabha, 1994: 50-56). Türk Dünyası'ndan gelen öğrenciler, Türkiye'deki eğitim süreçlerinde kendi kimliklerini koruma ve yeniden tanımlama fırsatı elde ederken, aynı zamanda Türkiye'nin kolektif kimliğini de dönüştürme potansiyeline sahiptirler. Bu karşılıklı süreç, farklı hafızaların ve kimliklerin bir arada var olabileceği kapsayıcı bir alan oluşturarak toplumsal çeşitliliğin güçlenmesine katkı sunar.

Somut kültürel paylaşımlar, bu etkileşimin görünür biçimlerinden biridir. Farklı kültürel geçmişlerden gelen öğrencilerin birlikte eğitim alması, etkileşim kurması ve toplumsal yaşama katılması, karşılıklı anlayış ve duygudaşlık geliştirilmesine olanak tanır (Ward & Kennedy, 1999: 459-461). Örneğin, Türkçedeki ortak kelimeler ve deyimler üzerine gelişen diyaloglar, tarihsel bağların fark edilmesini sağlarken, tanınmış yazar veya büyük devlet adamlarının bilinmesine dair algıların farklı toplumsal hafızalardaki yansımalarının paylaşılması, iki toplum arasında ortak değerlerin pekişmesini mümkün kılar. Ayrıca, geleneksel kıyafetler ve folklorik danslar gibi kültürel semboller aracılığıyla gerçekleşen etkileşimler, somut kültürel imgeler üzerinden kolektif hafızanın yeniden üretimini destekler. Bu süreçte öğrenciler tarafından kullanılan sosyal ağlar ve teknolojik iletişim araçları, öğrencilerin toplumsal etkileşimlerini artırarak, hem akademik hem de sosyal anlamda kimlik inşasına katkı sağlayan önemli platformlar sunmaktadır. Sosyal ağ teknolojileri, öğrenci-öğrenci, öğrenci-içerik ve öğretmen-öğrenci etkileşimlerini güçlendirerek, öğrencilerin

araştırma, sorgulama ve problem çözme gibi üst düzey düşünme becerilerini geliştirmelerine destek olmaktadır (Öztürk & Talas, 2015: 101-120).

Bu çerçevede, öğrenci değişim programları, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda kurumsal ve toplumsal düzeyde çok yönlü kazanımlar sağlayan etkili araçlar olarak değerlendirilmektedir. Slimbach'a (2005: 205-230) göre, küresel vatandaşlık yetkinlikleri ve kültürlerarası duyarlılık, esasen sınıf dışı kültürel deneyimler aracılığıyla gelişmektedir. Öğrenci değişim programları, bireylerin kültürlerarası etkileşim, iletişim ve sosyal ağ oluşturma becerilerini geliştirmekte; küresel etkileşim ve dayanışmayı güçlendiren sosyal alanlar sunmaktadır. Ayrıca, üniversiteler açısından da uluslararası iş birlikleri ve saygınlık kazandırarak kurumsal düzeyde stratejik faydalar yaratmaktadır. Öğrenci değişim programları, sadece akademik ve bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel düzeyde kalıcı etkiler yaratan çok boyutlu süreçlerdir. Hall (1998: 222-237) kimliğin sabit değil, sürekli müzakere edilen ve yeniden inşa edilen bir yapı olduğunu vurgularken, farklı toplumsal hafızaların etkileşimini tetikleyen, ortak kültürel belleklerin kimlik inşasına katkı sunduğunun altını çizmektedir. Assmann'ın iletişimsel bellek ve Slimbach'ın küresel vatandaşlık yaklaşımları birlikte değerlendirildiğinde, değişim programlarının çok kültürlü, kapsayıcı ve esnek toplumsal hafızaların oluşumunda önemli bir rol üstlendiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Türk Dünyası'ndan gelen öğrencilerin Türkiye'deki toplumsal hafıza ve kimlik inşa süreçleriyle nasıl etkileşim kurduğunu, Jan Assmann'ın iletişimsel bellek kuramı çerçevesinde değerlendirmiştir. Katılımcı gözlem verileri, öğrencilerin Türkiye'nin toplumsal belleğine yalnızca uyum sağlayan pasif bireyler değil, kendi kültürel belleklerini taşıyan, karşılaştıran ve yeniden yorumlayan aktif kültürel aktörler olduklarını ortaya koymuştur. Bu etkileşim, hem bireysel kimliklerin yeniden inşasına hem de Türkiye'deki kolektif hafızanın çoğulcu biçimde zenginleşmesine katkı sağlamaktadır.

Özellikle ortak tarih, dil ve kültürel bağların varlığı, öğrencilerin Osmanlı mirası, Cumhuriyet değerleri ve günümüz toplumsal yapısıyla daha derinlikli bir temas kurmasına imkân tanımıştır. Eğitim, gündelik yaşam ve sosyal çevrede edinilen deneyimler, Assmann'ın tanımladığı gibi, bireysel anıların toplumsal bağlamda yeniden şekillenmesini ve kültürel belleğe dönüşmesini mümkün kılmıştır.

Bu bulgular doğrultusunda önerimiz, üniversitelerin değişim programlarına bütünleşmiş biçimde, kültürel hafıza ve etkileşim odaklı yapılandırılmış atölye, seminer ve saha temelli etkinliklerin planlanmasıdır. Bu tür uygulamalar, hem uluslararası öğrencilerin toplumsal belleğe aktif katılımını destekleyecek, hem de ev sahibi toplumda kültürel farkındalık ve çok kimlikli aidiyet inşasını güçlendirecektir. Ayrıca, bu etkileşimi ölçmeye yönelik nitel veri toplama pratiklerinin kurumsallaştırılması, benzer çalışmalara zemin hazırlayacaktır.

Sonuç olarak, Değişim programları, kültürlerarası etkileşimi teşvik eden, çoklu kimlik oluşumunu destekleyen ve ulus ötesi ortak hafızaların inşasına katkı sağlayan stratejik nitelikteki yapılar olarak, günümüzün küresel eğitim ve kültür politikalarının vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir. Bu programlar aracılığıyla bireyler yalnızca farklı kültürlerle temas kurmakla kalmamakta, aynı zamanda kendi kimliklerini yeniden inşa etme, çoğulcu aidiyet biçimleri geliştirme ve uluslararası düzeyde kültürel anlayış zeminleri oluşturma fırsatı elde etmektedir. Türk dünyasından gelen öğrenciler özelinde değerlendirildiğinde ise bu programlar, Türkiye ile tarihsel, kültürel ve dilsel bağlar temelinde gelişen çok boyutlu bir etkileşim alanı yaratmaktadır. Söz konusu öğrenciler, Türkiye'de edindikleri akademik ve sosyal deneyimler aracılığıyla hem bireysel hem de kolektif kimliklerini yeniden yapılandırmakta; bu süreçte kültürel yakınlık ve ortak hafıza unsurları üzerinden daha güçlü bir aidiyet hissi geliştirmektedir. Bu bağlamda, değişim programları Türk dünyasında kültürel

bütünleşmeyi ve karşılıklı anlayışı derinleştiren yapıcı bir rol üstlenmekte, katılımcı bireylerin hem kendi toplumlarına hem de Türkiye ile kurdukları ilişkilere daha bilinçli ve kapsayıcı bir perspektifle yaklaşımlarına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla bu programlar, gerek bireysel dönüşüm gerekse kültürel bütünleşme açısından son derece işlevsel ve stratejik araçlar olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Anderson, B. (1993). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* (Çev. İskender Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Assmann, J. (2022). *Kültürel Bellek: Antik Uygarlıklarda Yazı, Hafıza ve Kimlik* (Çev. A. Tekin). İstanbul: İletişim Yayınları
- Berger, S. (2001). Social history and collective memory: Problems of a German identity. *German History*, 19(3),.
- Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory* (Ed. & Trans. L. A. Coser). Chicago: University of Chicago Press
- Hall, S. (1998). Kültürel Kimlik ve Diaspora. In İ. Sağlamer (Çev.), *Kimlik: Topluluk/Kültür/Farklılık*. İstanbul: Sarmal.
- Karakuş, Ö., & Şimşek, H. (2020). Erasmus öğrencilerinin kimlik inşasında kültürel etkileşimler: Türkiye örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1),
- Öztürk, M. F., & Talas, M. (2015). Sosyal medya ve eğitim etkileşimi. *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, 7(1),
- Reading, A. (2016). *The Social Inheritance of Memory: Gender and Digital Memory in Everyday Life*, London: Palgrave Macmillan.
- Slimbach, R. (2005). The transcultural journey. *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*, 11(1), 205-230.
- Ward, C., & Kennedy, A. (1999). The measurement of sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(4), 659-677.

